

**ПОРУШЕННЯ СТАТУТНИХ ПРАВИЛ
ВЗАЄМОВІДНОСИН МІЖ
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМИ ЗА ВІДСУТНОСТІ
ВІДНОСИН ПІДЛЕГЛОСТІ: МЕТОДИКА
РОЗСЛІДУВАННЯ ЦИХ ЗЛОЧИНІВ**

М.І. Карпенко

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
ВНЗ «Національна академія управління»,
полковник юстиції запасу*

Постановка проблеми. Будь-який військовий злочин безпосередньо посягає на конкретні суспільні відносини, які становлять частину порядку виконання обов'язків військової служби.

Вивчення стану і причин вчинення військовослужбовцями військових злочинів свідчить, що порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями продовжує залишатись одним із найпоширеніших злочинів.

За даними Державної судової адміністрації України кількість засуджених протягом 2001–2011 військовослужбовців за вчинення злочинів, передбачених ст. 406 Кримінального кодексу України, становить 1461 особа, що є найбільшою порівняно з іншими видами військових злочинів. Щодо моральної і матеріальної шкоди, якої завдають злочини цієї категорії, то вона не піддається обчисленню. Саме тому злочини, спрямовані на порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, за своєю актуальністю варто поставити на перше місце серед інших військових злочинів.

Під діянням, передбаченим ст. 406 КК, слід розуміти умисні, заборонені цією статтею дії суб'єкта, які посягають на суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони закріпленого в чинному законодавстві порядку взаємовідносин між військовослужбовцями під час несення або проходження військової служби або військовозобов'язаними чи резервістами під час проходження ними зборів або підготовки за відсутності між ними відносин підлеглості, які характеризуються: завдаванням побоїв чи вчиненням іншого насильства; реальною погрозою застосування різних видів фізичного або психічного насильства; повторністю таких дій щодо однієї або кількох осіб; заподіянням легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень; знущанням або

глумленням; вчиненням таких дій групою осіб або із застосуванням зброї; завдаванням тяжких наслідків; спричиненням самогубства або замахом на самогубство, тяжких тілесних ушкоджень або смерті.

Родовим об'єктом складу злочинів, передбачених ст. 406 КК, є суспільні відносини з охорони умов, що забезпечують установлений чинним законодавством порядок несення або проходження військової служби та проходження зборів або підготовки військовозобов'язаними і резервістами.

Безпосереднім об'єктом цього складу злочинів є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони закріпленого в чинному законодавстві порядку взаємовідносин між військовослужбовцями, військовозобов'язаними та резервістами, що не перебувають між собою у відносинах підлеглості. *Додатковим безпосереднім об'єктом* цього діяння є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони їх життя, здоров'я, честі, особистої гідності, власності.

Об'єктивна сторона складу злочинів, передбачених ст. 406 КК, характеризується не лише активними діями, наслідками, необхідним причинним зв'язком між дією і наслідками, які наявні у визначених об'єктивних умовах, а й місцем, часом, обстановкою, способами, а також знаряддями вчинення злочинів.

Під такою ознакою, як час вчинення злочину (ч. 1 ст. 406 КК) слід розуміти той проміжок часу, коли особа проходить військову службу, навчальні (або перевірочні) та спеціальні збори або підготовку.

Згідно зі ст. 406 КК, підлягають відповідальності дії, які були вчинені в зв'язку з виконанням потерпілим обов'язків військової служби; не тільки з виконанням таких обов'язків, а й інших з боку винного мотивів; не в зв'язку і не під час виконання обов'язків військової служби, проте супроводжувалися з боку винного проявом явної неповаги до військового колективу, грубим порушенням внутрішнього розпорядку у військовій частині (підрозділі), нормального відпочинку чи дозвілля особового складу.

Існуюча судова практика розгляду кримінальних справ зазначеної категорії свідчить про різне трактування і як наслідок застосування окремих положень ст. 406 КК як щодо завдання побоїв чи вчинення іншого насильства, так і кваліфікуючих ознак зазначеного злочину в правозастосовній діяльності.

Під іншим насильством у контексті ч. 1 ст. 406 КК необхідно сприймати різні види фізичного впливу на потерпілого, які не є побоями, під якими розуміють неодноразові удари, що були завдані в один час одному потерпілому і не пов'язані з заподіянням тілесних ушкоджень: ляпас, штовхання, викручування рук, ніг, стискування статевих органів, зв'язування чи інше позбавлення волі, насильницьке вчинення сексуальних розбещень, а також реальної погрози застосування різних видів фізичного насильства, пов'язані з вимогами до потерпілого виконувати замість винного ті чи інші обов'язки військової служби, надати йому особисті послуги, передати для споживання чи користування продукти або інші предмети, що належать потерпілому на правах приватної власності, вартість якої не перевищує одного неоподаткованого мінімуму доходів громадян, або видані у користування тощо.

Зокрема, під іншим насильством передбачаються дії, поєднані з приниженням честі і гідності чи погрозою їх реального застосування щодо військово-

вослужбовця або військовозобов'язаного чи резервіста під час проходження передбачених чинним законодавством зборів або підготовки, виражені в фізичній або моральній формі.

Вчинення іншого насильства в будь-якому його прояві, обумовлене намаганням винного порушити закріплений порядок військових взаємовідносин, необхідно визнавати діянням, що являє собою доволі високий ступінь суспільної небезпеки, і кваліфікувати за ч. 1 ст. 406 КК як таке, що посягає на охоронювані кримінальним законом інтереси військової служби.

Під ознакою завдання побоїв чи вчинення іншого насильства щодо кількох осіб слід розуміти вчинення цих дій щодо двох або більше осіб як одночасно, так і в різний час.

Під знущанням слід розуміти дії, пов'язані з багаторазовим завданням фізичного болю, зокрема й із застосуванням термічного впливу або моральних страждань щодо потерпілого, пов'язаного з позбавленням їжі, води, сну тощо, які мають місце упродовж тривалого часу і вперто не припиняються.

Глумлення – це дії, які супроводжуються демонстративною зневагою щодо загальноприйнятих норм моралі, проявом безсоромності, які полягають у вчиненні образливих щодо потерпілого дій або в примушуванні останнього вчиняти такі дії, які цинічно принижують його честь і гідність, і потерпілий не в змозі їх припинити через свій безпомічний стан.

Тому кваліфікуючі ознаки ч. 2 ст. 406 КК знущання та глумлення є оціночними поняттями, і питання про їх наявність вирішується в кожному конкретному випадку з урахуванням усіх обставин кримінального провадження.

Чітке визначення, зокрема, кваліфікуючих ознак, передбачених диспозицією ч. 2 ст. 406 КК (знущання, глумлення), сприяє їх однозначному трактуванню під час вирішення питання щодо вірної кваліфікації дій винного в разі порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, що має характер знущання або глумлення, а частини 3, що спричинили тяжкі наслідки, також сприяє і диференціації покарання.

Тяжкими наслідками, передбаченими ч. 3 ст. 406 КК, має бути визнано заподіяння потерпілому умисного тяжкого тілесного ушкодження, його вбивство через необережність, доведення до самогубства, самовільне залишення потерпілим військової частини або місця служби чи дезертирство, здійснення насильства в формі катування (мордування), спричинення мук, виникнення конфлікту між окремими групами військовослужбовців, які не перебувають у відносинах підлеглості, завдання середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам, які є результатом порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, психічне захворювання потерпілого, а також знищення чи пошкодження бойової техніки чи іншого військового майна, що завдало значної шкоди державі, зниження бойової готовності підрозділу чи військової частини, зрив виконання бойового завдання, виникнення у військовій частині масових заворушень тощо.

Тяжким наслідком повинен розцінюватися і замах потерпілого на самогубство в результаті здійснених щодо нього нестатутних насильницьких дій. При цьому не має значення, чи спричинив цей замах будь-яку шкоду для здоров'я потерпілого, чи шкідливих наслідків не настало. В такому випадку реальна спроба самогубства сама по собі свідчить про те, що нестатутними діями потерпілого доведено до крайнього ступеня відчаю, і він змушений вдаватися до такої міри, як позбавлення себе життя. За таких обставин кваліфікація дій правопорушника має здійснюватися за ч. 3 ст. 406 і ст. 15, ч. 1 ст. 120 КК.

Тяжкими наслідками слід визнавати і випадки заподіяння собі потерпілим самокалічення (тілесних ушкоджень) на знак протесту проти здійснюваного над ним насильства, з метою звернути на це увагу військового командування, добитися переведення в іншу військову частину тощо.

До тяжких наслідків повинні належати й факти нестатутних взаємовідносин, вчинені з особливою жорстокістю, які передбачають відповідальність за побої й інше насильство над військовослужбовцем, передбачені ч. 1 ст. 406 КК, коли такі дії мають надзвичайно, винятково жорстокий, нещадний, неприродний та вишуканий характер, які супроводжуються заподіянням особливих додаткових і (або) нестерпних фізичних та (або) психічних мук і (або) моральних страждань потерпілому чи його близьким, що має характер знущання, яке переростає в тортури або глумлення над військовослужбовцем у формі садизму.

Під групою осіб слід розуміти порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості у виді діянь, передбачених частинами першою або другою ст. 406 КК, що учиняються спільно двома і більше військовослужбовцями, які об'єднані єдиним умислом, вчинені як за попередньою домовленістю винних осіб між собою, так і без такої домовленості з розумінням кожним із них тієї обставини, що нестатутні дії учиняються ними в групі з іншими.

Із застосуванням зброї слід розуміти предмети, спеціально призначені для знищення живої цілі, як заводського виготовлення, так і саморобні, які застосовуються для заподіяння тілесних ушкоджень, а також як засіб психічного впливу при іншому насильстві, коли винний із застосуванням чи шляхом погрози зброєю примушує потерпілого здійснити дії, які з боку винного є порушенням статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості.

Суб'єктивна сторона злочинів, передбачених ч. 1 ст. 406 КК, ч. 2 ст. 406 КК – за ознаками вчинення щодо кількох осіб, що має характер знущання або глумлення, ч. 3 ст. 406 КК – за ознаками вчинені групою осіб, або із застосуванням зброї, характеризується умисною виною, а стосовно злочинів, передбачених ч. 2 ст. 406 КК, за ознаками заподіяння легких чи середньої тяжкості тілесних ушкоджень, ч. 3 ст. 406 КК – за ознакою спричинення тяжких наслідків, характеризується виною у вигляді прямого умислу до дій, а щодо наслідків – у вигляді прямого або непрямого умислу, або у формі необережності.

При цьому мотиви дій винного за умисним порушенням статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості на кваліфікацію цього злочину не впливають.

Суб'єктами злочинів, передбаченого ст. 406 КК, можуть бути тільки військовослужбовці Збройних сил України та інших військових формувань, а також інші особи, визначені законом, за відсутності між ними відносин підлеглості, що є громадянами України, з віку призову або прийняття на військову службу (з 18 років), курсанти і слухачі вищих військових навчальних закладів, а також вищих навчальних закладів, які мають структурні підрозділи, що за програмами здійснюють підготовку офіцерського складу, починаючи з 17 років, у тому числі ті, яким 17 років виповнюється в рік початку військової служби в разі зарахування їх на перший та наступні курси навчання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У радянський період 1917–1991 рр. питання кримінально – правової характеристики військових злочинів, методики їх розслідування досліджувала ціла плеяда науковців того часу, серед них: Х.М. Ахметшин, Ф.С. Бражнік, Н.В. Васильєв, А.А. Герцензон, Н.І. Загородніков, С.М. Іншаков, А.С. Кобліков, В.Н. Кудрявцев, В.І. Курляндський, Р.А. Лопухов, В.В. Лунєєв, В.П. Маслов, І.М. Мацкевич, А.А. Піонтковський, А.Н. Полев, Є.В. Прокопович, В.В. Романов, А.С. Самойлов, А.А. Тер-Акопов, Б.С. Утєвський, В.М. Чхквадзе, В.П. Шупленков та інші.

За період незалежності України проблемам військової злочинності приділяють увагу такі вчені, як: С.В. Албул, Г.В. Андрусів, В.М. Білоконеv, П.П. Богуцький, В.П. Бодаєвський, В.В. Бондарєв, В.О. Бугаєв, В.К. Грищук, В.С. Давиденко, С.І. Дячук, В.І. Касинюк, В.А. Клименко, Є.С. Ковалєвська, Ю.Б. Курилюк, В.К. Матвійчук, М.І. Мельник, В.О. Навроцький, Є.В. Нарожна, М.І. Панов, І.О. Папуша, Є.Б. Пузирєвський, О.М. Сарнавський, М.М. Сенько, О.С. Ткачук, М.С. Туркот, М.І. Хавронюк, С.О. Харитонов, Г.І. Чангулі, Н.І. Щегель та інші.

Мета статті полягає в спробі автора викласти методику розслідування злочинів, передбачених ст. 406 КК України, творчо опрацювавши ті надбання, які вже були напрацьовані раніше

Основні результати дослідження. Ведучи мову про злочинні порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості, результатом цього злочину, як правило, є побої й тілесні ушкодження, які завдаються потерпілому. У всіх випадках має місце характерний механізм слідоутворення в результаті контакту ударних частин кінцівок нападника, знярядь із тілом потерпілого, знярядь злочину з тілом особи, яка спричинила тілесні ушкодження та з тілом потерпілого, їх одягом, з речами на місці вчинення злочину. Сліди, які виникають при цьому – це тілесні ушкодження, кров, мікросліди накладень, нашарувань та інші пошкодження на речах у вигляді проколів, подряпин, сліди перебування людини на місці події: сліди ніг, рук (статичні та динамічні), залишені або принесені речі.

Спосіб вчинення злочинів, передбачених ст. 406 КК, виявляється в заповідянні побоїв, іншого насильства, тілесних ушкоджень з мотивів підкреслити свою удавану перевагу над військовослужбовцями, які пізніше призовані на строкову військову службу, з особистої неприязні, ворожнечі.

Особливості початку досудового розслідування, формування слідчих версій на початковій стадії досудового розслідування.

Передує початку досудового розслідування кримінального провадження:

— отримання компетентним органом повідомлення або заяви про вчинення злочину;

— вживання за необхідності заходів щодо запобігання або припинення злочину, а також щодо закріплення слідів його вчинення;

— розгляд питання про наявність підстав для передачі заяви (повідомлення) до іншого органу (військової службової особи);

— розгляд заяви /повідомлення/ по суті, витребування за необхідності додаткових матеріалів та пояснень;

— прийняття рішення про внесення відповідних відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

В умовах армійської реальності інформація про вчинення порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями надходить із різних джерел. Головними з них є.

1) Повідомлення про травми на підставі позастатутних взаємовідносин із військово-медичних лікувальних закладів, а також із документів, якими є журнал обліку травматизму, історії хвороб, амбулаторні карти, медичні книжки, журнали обліку хворих, протоколи засідань комісій з боротьби з травматизмом, звіти медичних служб.

2) Повідомлення командирів військових частин, закладів про факти позастатутних взаємовідносин у день їх вчинення.

3) Повідомлення начальників гарнізонів, відділів військової контррозвідки Служби безпеки України, армійської і флотської громадськості.

4) Матеріали планових цільових прокурорських перевірок.

5) Матеріали кримінальних проваджень при розслідуванні інших злочинів, таких як самовільне залишення військової частини, дезертирство та ін.

6) Живе, безпосереднє спілкування з людьми – найнадійніше джерело інформації (лекції, правові інформації, індивідуальні бесіди з військовослужбовцями).

7) Скарги, листи, заяви військовослужбовців, членів їхніх сімей про факти позастатутних відносин.

Під час розслідування будь-якого зі злочинів, які посягають на порядок статутних взаємовідносин між військовослужбовцями, для того щоб забезпечити його належну якість, встановлення всіх кваліфікуючих ознак та інших обставин, а також провести досудове розслідування у встановлений законом термін, необхідно перш за все чітко окреслити коло обставин, які підлягають доказуванню у справі. Загалом ці обставини вказані в ст. 91 КПК України 2012 р.

Щодо статутних правил, їх порушення, взаємовідносин між військовослужбовцями необхідно виділити коло обставин, які підлягають доказуванню, а саме:

1. Обставини, що стосуються події злочину:

— яка злочинна подія відбулася (що вчинено);

- де відбулась подія;
- коли було вчинено злочин;
- які положення статутів Збройних сил України порушено.

2. Обставини, що стосуються механізму події (спосіб вчинення злочину):

А) Які тілесні ушкодження спричинено потерпілому, їх кількість, розміщення, яка тяжкість кожного ушкодження.

Б) Чим, за допомогою якого знаряддя або зброї було завдано тілесних ушкоджень.

В) Яким чином заподіювались побої, правою чи лівою рукою (ногою), їх напрямом, сила. Яка кількість ударів.

Під час з'ясування форм і обставин насильства слід пам'ятати, що це може бути фізичне і психічне насильство.

Зокрема, до фізичного насильства практика відносить:

— побої – завдання двох і більше ударів зі спричиненням фізичного болю;

— ляпаса та інші одиничні удари;

— відштовхування;

— «хапання за груди»;

— зв'язування та інше насильницьке позбавлення волі;

— удари пряжкою, ложкою, кухлем, так звані «присяги»;

— знущання фізичного характеру;

— примусовий обмін чи вилучення продуктів харчування, обмундирування, цінних речей;

— примусові дії проти статевої свободи та статевої недоторканності особи.

Під психічним насильством розуміється реально сприйнята потерпілим погроза застосування до нього фізичного насильства, створення нестерпних умов військової служби і життя.

Г) Яким було положення потерпілого й особи, яка завдала ударів, знарядь злочину або зброї під час спричинення кожного ушкодження. Чи відповідає воно свідченням зацікавлених осіб.

3. Обставини, що стосуються особи потерпілого:

А) Хто є потерпілим, його автобіографія, анкетні дані, звання, посада, службове становище під час події.

Б) Психологічна характеристика, відносини з оточуючими.

В) Характер взаємовідносин між особою, яка вчинила злочин, і потерпілим.

4. Обставини, що стосуються особи підозрюваного (обвинуваченого):

А) Скільки було злочинців, чи спільно вони діяли. Роль кожного з них під час вчинення злочину.

Б) Характеристика кожного з підозрюваних (обвинувачених). Їхні анкетні дані та психологічні риси (відносини з товаришами по службі, емоційна рівновага, стійкість, схильність до конфліктів).

В) Чи був знайомий підозрюваний (обвинувачений) із потерпілим до правопорушення, чи перебував він у відносинах підлеглості.

Г) Чи є обставини, які пом'якшують чи обтяжують відповідальність підозрюваного (обвинуваченого), наявність судимості, чи притягався раніше до кримінальної відповідальності.

Д) Які мотиви та мета вчиненого злочину. Чи усвідомлював підозрюваний (обвинувачений) суспільну небезпеку своїх дій, передбачав чи повинен був і міг передбачити настання наслідків чи бажав їх настання. Що підштовхнуло військовослужбовця до вчинення злочину.

Встановлення мотиву і мети дозволяє вірно кваліфікувати злочин. При цьому мотиви вчинення злочину можуть бути різними. Наприклад, з особистої неприязні до потерпілого, маючи бажання підкреслити свою удавану перевагу над солдатами, які пізніше призвані до лав Збройних сил України, інших військових формувань із хуліганських мотивів. В окремих випадках злочин може бути вчинено військовослужбовцем більш раннього строку призову щодо свого товариша по службі на підставі невдоволення тим, то останній не бере участі в гнобленні солдат більш пізніх строків призову.

Обставини вчинення злочину встановлюються шляхом допитів потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого), очевидців та інших свідків. Допити необхідно проводити якнайскоріше після інциденту, поки не стерлись почуття переживання, що дає більше шансів отримати правдиві показання, уникнути впливу зацікавлених осіб на свідомість потерпілого чи свідків.

План допиту, крім звичайних питань про подію (хто, коли, де, що вчинив, яким чином, з використанням якого знаряддя), повинен містити специфічні запитання про мотиви і мету поведінки, про що ця людина думала в зв'язку з конфліктною ситуацією, як оцінювала ситуацію взагалі, особисту поведінку і поведінку інших осіб, чого прагнула, що відчувала, як вставилась до можливих наслідків своїх дій.

Скажімо, для перевірки ставлення підозрюваного (обвинуваченого) до наслідків своїх дій у таких ситуаціях, коли сильні удари завдавались у життєво важливі центри, безпосередньо ставиться запитання, чи розуміла особа, яку допитують, що в результаті її дій потерпілий може померти. За умови позитивної відповіді уточнюється, чи бажала вона такого наслідку, чи свідомо припустила його настання.

Для перевірки можливих негативних відповідей необхідно з'ясувати, чи завдав нападник ударів прицільно, тобто в певну частину тіла, чи розраховував місце завдання ударів руками (ногами), чи бив куди прийдетьсяя.

Показання свідків про слова, які підозрюваний (обвинувачений) і потерпілий говорили під час конфлікту, їхню міміку, жести, а також про те, що вони говорили перед і після події, допомагає встановити справжні мотиви поведінки кожного з них.

Мотиви і мета поведінки підозрюваного (обвинуваченого) і потерпілого з'ясовуються, окрім допитів, шляхом вивчення різного роду записів, які людина може робити для себе (щоденники, записники) та для інших (телеграми, листи).

Е) Чи не було провокаційних дій з боку потерпілого. Якими були мотиви і мета такої поведінки.

Є) Яка форма вини в діях кожного підозрюваного (обвинуваченого) (він діяв умисно чи необережно), чи не захищався він, чи не вчинив він діяння в стані сильного душевного хвилювання, чи не мав місце нещасний випадок.

Ж) Що сприяло формуванню антисоціальних настанов підозрюваного (обвинуваченого), його поглядів та звичок, перетворення намірів на злочинний умисел.

5. Обставини, що стосуються заподіяння шкоди (шкідливі наслідки злочину).

А) Який ступінь втрати працездатності потерпілого у зв'язку з завданням йому тілесних ушкоджень, яка тривалість розладу здоров'я через це, що може бути встановлено шляхом проведення судових експертиз.

Б) Якої матеріальної і моральної шкоди спричинено потерпілому.

В) Який характер суспільної шкоди і в чому вона виявилась. Чи не настали тяжкі наслідки: зрив виконання бойового завдання, псування техніки, озброєння, вчинення іншого злочину, катастрофи та аварії.

6. Обставини, які впливають на ступінь і характер відповідальності обвинуваченого (ст.ст. 66, 67 КК).

7. Причини й умови, які сприяли вчиненню злочину.

Під час досудового розслідування слідчий зобов'язаний з'ясувати причини й умови, які сприяли вчиненню злочину, і надати допомогу командуванню військової частини зі своєчасного їх усунення.

Якщо спробувати уявити собі процес досудового розслідування кримінальних проваджень про порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями у загальній формі у вигляді програми (чи етапів) розслідування, то структура цієї програми матиме такий вигляд:

1-й етап – отримання первісної інформації і визначення завдань розслідування;

2-й етап – вирішення організаційних, комунікативних і виховних завдань;

3-й етап – дослідження, перевірка і відбір інформації;

4-й етап – узагальнення і використання інформації.

Вказаний розподіл процесу досудового розслідування як процес мислення слідчого є умовним і не підриває уявлень про діалектичну єдність логічного, психічного і пізнавального процесів.

Особливістю досудового слідства кримінальних проваджень про порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості є те, що в більшості випадків потерпілі як учасники доказування в кримінальному судочинстві займають пасивну позицію. Окрім цього, вони схильні дати неповні і навіть неправдиві показання або трактують обставини злочину в перекрученій формі. Така поведінка потерпілих є наслідком психічного впливу на них з боку винних осіб, командирів і начальників, які іноді намагаються приховати злочин, слабкістю виховної роботи з особовим складом з викорінення нестатутних відносин.

На підставі вищезазначеного можна зробити висновок, що планування дозволяє проводити розслідування цілеспрямовано, слідчі дії – в логічній

послідовності, своєчасно, в повному обсязі і всебічно, найкоротшим шляхом встановити істину в кримінальному провадженні.

Для успішного розкриття злочину великого, іноді вирішального значення набуває вірний вибір і своєчасне провадження першочергових слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій. Помилки в цих питаннях можуть призвести до непоправних наслідків у зв'язку з втратою матеріальних слідів злочину, внаслідок чого злочин не буде розкрито, винні особи не будуть встановлені.

На початку розслідування необхідно провести слідчі дії з встановлення і закріплення слідів злочину: огляд місця події, допити потерпілого, свідків-очевидців, освідування потерпілого, призначення судово-медичної експертизи потерпілого.

Характер і послідовність провадження першочергових слідчих (розшукових) дій залежить від обставин злочину, який вчинено. В одному випадку це буде огляд місця події, виявлення і вилучення знарядь злочину, а потім допит потерпілого, особи, що вчинила злочин і свідків.

В інших випадках розслідування доцільно починати з допиту потерпілого або військовослужбовця, який вчинив насильство, після чого оглянути місце події.

Огляд місця події – це слідча дія, яка у невідкладних випадках може бути проведена до початку кримінального провадження. На жаль, зустрічаються окремі кримінальні справи, де слідчі не проводять огляду місця події, втрачаючи тим самим цінні докази.

Загальним завданням огляду місця події є виявлення взаємозв'язку між місцем події і злочином, який розслідується, для того, щоб за його допомогою в сукупності з іншими даними в кримінальному провадженні встановити механізм події у всіх деталях.

Огляд місця події як слідчу дію умовно можна розподілити на три етапи: попередній, робочий і заключний. Сенс такого розподілу полягає в систематизації дій слідчого на місці події, у встановленні послідовності цих дій з метою забезпечення якості огляду.

Робочий етап складається з загального і детального оглядів.

Що стосується способу огляду місця події, то відомі три головні способи: концентричний, ексцентричний і спосіб фронтального огляду.

При концентричному способі огляд місця події проводиться по спіралі від периферії до центру місця події, під яким розуміється найважливіший об'єкт (труп тощо) чи умовна точка.

Спосіб фронтального огляду являє собою лінійний огляд площини від однієї її межі до іншої.

При ексцентричному способі огляд проводиться від центру місця події до його периферії.

При розслідуванні злочинних порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості особливу увагу під час огляду треба звертати на такі сліди і знаряддя вчинення злочину, як сліди боротьби, плями крові, ніж, каміння, палиці, можливо, зброя.

Оскільки вчинене військовослужбовцем, то треба надавати значення різним предметам військового обмундирування, які могли бути випадково втрачені: пілочки, ремні, погони, емблеми та інші, на яких може бути додаткова інформація, за якою можна встановити, хто їх залишив і кому вони належать.

Наступними слідчими (розшуковими) діями після огляду місця події повинні бути допити потерпілого і свідків.

Сукупність обставин, з метою встановлення яких проводиться допит, називається предметом допиту, який містить у собі будь-які обставини, що мають значення для встановлення істини в кримінальному провадженні, зокрема обставини:

- пов'язані з місцем, часом, способом вчинення злочину, його наслідками;
- які встановлюють чи спростовують винність у вчиненні злочину тих чи інших осіб і мотиви їхніх дій;
- які впливають на ступінь і характер відповідальності підозрюваного (обвинуваченого), а також стосуються характеру і розміру шкоди, якої завдано злочином;
- які сприяли вчиненню злочину;
- які характеризують особу свідка, потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого), їх взаємовідносини;
- які використовуються для виявлення нових доказів, перевірки й оцінки доказів, які були отримані раніше.

Під час з'ясування в особи, яку допитують, відомостей про ці обставини слідчому доволі часто доводиться викривати неправду, переборювати провокації, кругову поруку військовослужбовців, допомагати сумлінним особам у пригадуванні забутого, з'ясовувати причини їх добросовісної помилки. Все це потребує від слідчого високої загальної культури, глибокого розуміння внутрішнього світу людини, психології, вміння спілкуватися з людьми різного соціального і психологічного типу.

Будь-який вид допиту необхідно провадити об'єктивно, цілеспрямовано й активно.

Головними цілями допиту потерпілого слід вважати з'ясування обставин вчиненого над ним насильства, а саме:

- хто вчинив порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості;
- з чого почався і як потім розвивався конфлікт;
- чи перебували потерпілий і винна особа під час вчинення насильства при виконанні службових обов'язків;
- де і коли трапилось насильство. Якщо епізодів було кілька, то за кожним із них;
- форми і конкретні дії здійснення нестатутних взаємовідносин. Чи відчував він фізичний біль, моральне приниження, страх. Якщо йому завдавали ударів, то скільки, куди, чим. Чи були заподіяні йому тілесні ушкодження, пошкодження обмундирування;

— чи чинив він опір, у яких формах і діях. Чи спричинив він будь - які пошкодження підозрюваному і його одягу. Які сліди на ньому та одязі могли залишитись;

— яке його особисте ставлення до події. Чому, з його точки зору, він зазнав насильства. Якщо він не чинив опору, то чому. Чи знає він про інші випадки нестатутних взаємовідносин у підрозділі. Чи доповідав він про знущання командуванню;

— хто був свідком насильства над ним;

— скільки осіб брало участь у вчиненні злочину. Хто перший розпочав протиправні дії, хто був ініціатором. Які були дії кожного з учасників злочину і їх послідовність;

— якими словами і виразами супроводжувалась протиправна поведінка. Чи не перебували правопорушники в стані сп'яніння;

— який характер взаємовідносин із правопорушником. Чи знав він його раніше. Чи не було між ними неприязних стосунків;

— чи є в потерпілого скарги на здоров'я в зв'язку із завданням йому ударів, побоїв, тілесних ушкоджень.

Якщо потерпілий не знає злочинця, то з'ясовується зовнішній вигляд правопорушника, особливості вимови, імена, прізвиська, з якими вони зверталися один до одного, ознаки їхнього військового обмундирування. Чи може потерпілий упізнати підозрюваних у вчиненні злочину.

З метою закріплення доказів потерпілого під час допиту слід застосовувати звукозапис або відеозапис. Особливо їх застосування важливе, коли є підстави вважати, що особи, яких допитують, перебувають під впливом зацікавлених у кримінальному провадженні осіб, які можуть спонукати їх до зміни правдивих показань на хибні.

Враховуючи, що до потерпілого застосовується як фізичне, так і психічне насильство, і він, як правило, в цей момент перебуває в стані емоційного напруження, яке впливає на його пам'ять, рекомендується ще раз допитати його через 1-2 тижні після події.

Під час допиту потерпілого необхідно пам'ятати про його зацікавленість у кримінальній справі. Потерпілий, перебуваючи в стані озлоблення, може «згустити кольори», але частіше буває навпаки, коли потерпілий приховує факт нестатутних взаємовідносин, намагається пояснити травму нещасним випадком, особистою необережністю. Це може бути обумовлено страхом помсти з боку злочинців, хибним розумінням військового товариства, а іноді бажанням самому помститися після одужання. Бувають випадки, коли потерпілі отримували травми в зв'язку з насильницьким задоволенням статевої пристрасті неприродним способом і, соромлячись цього, приховували справжні причини і факти насильства над собою.

У таких випадках необхідно роз'яснити потерпілому вимоги закону, суспільну небезпеку таких злочинів, його громадянський обов'язок у боротьбі зі злочинністю. Для отримання правдивих показань необхідно встановити з потерпілим психологічний контакт, законними методами спонукати його до

співпраці з метою встановлення об'єктивної істини в кримінальному провадженні.

Якщо потерпілому заподіяно небезпечних для життя тілесних ушкоджень, доцільно допитати його з використанням звуко-, відеозапису, що забезпечить можливість відтворення його показань під час досудового чи судового слідства, особливо тоді, коли потерпілий у зв'язку з тривалим захворюванням чи смертю не зможе брати участі в провадженні окремих слідчих дій чи в суді.

Говорячи про проведення таких слідчих дій, як допити свідків, необхідно підкреслити, що встановлення і допит здійснюється одразу після встановлення події злочину. Свідками перш за все є очевидці вчинення злочину, які були на місці події чи поблизу нього, а також інші особи, які в зв'язку з тими чи іншими причинами знали про окремі обставини вчинення злочину.

Допити свідків – очевидців здійснюються приблизно за такими питаннями, як і допит потерпілого. Для вірної оцінки показань очевидців на початку допитів необхідно з'ясувати, в яких стосунках вони перебувають із підозрюваним і потерпілим.

Одне з утруднень розслідування злочинів, пов'язаних з позастатутними відносинами, полягає в тому, що вони досить часто відбуваються без свідків, а якщо свідки і є, то вони дають неправдиві показання, намагаються будь-що уникнути давання показань.

Ці злочини вчинюються зазвичай у тих підрозділах і військових частинах, де молодші командири і командування не приділяють достатньої уваги військовій дисципліні і правопорядку, дотриманню чітких статутних взаємовідносин.

Коли особу злочинця не встановлено, слідчий повинен використовувати спеціальні прийоми для встановлення особи, яка вчинила злочин.

1) Слідчий вирішує завдання відокремити головних учасників події від другорядних. Це досягається ретельним вивченням характеристики осіб, які цікавлять досудове слідство.

2) Коли злочин вчинений у нетверезому стані і винний посилається, що не пам'ятає обставин конфлікту, необхідно поділити подію на хронологічні епізоди, етапи. Що більше етапів вдається виділити, то легше встановити істину.

3) Конкретизація показань досягається за допомогою схем, малюнків, фотографій місця події.

4) Доцільно допити всіх учасників події проводити в один і той самий час.

5) Допит необхідно проводити тоді, коли слідчий готовий до цього. Зазвичай після вивчення матеріалів кримінального провадження і підготовки плану допиту.

Якщо особу, яка вчинила злочин, встановлено, то наступною слідчою дією буде освідчування, яке проводиться як слідчим, так і за його дорученням з метою виявлення або фіксації в неї особливих прикмет.

У кримінальних справах про порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями фіксація найменших тілесних ушкоджень має велике значення для встановлення винної особи, знаряддя злочину та інших важливих для кримінального провадження обставин. Саме освідчування підо-

зрюваного, потерпілого, може сприяти їх встановленню. Доволі часто буває так, що дані освідування стають підставою для проведення судово-медичної експертизи. Слідчий у таких випадках раніше, ніж експерт, бачить і фіксує сліди, виявлені під час освідування. Тому слідчий повинен уміти не лише знайти ці сліди, але й зафіксувати в протоколі такі їх особливості, які потім допоможуть судово-медичному експерту вирішити питання про механізм їх утворення, давність, знаряддя, за допомогою якого вони були спричинені.

Водночас необхідно оглянути одяг підозрюваного, потерпілого, на якому можуть залишитися краплі крові, надрізи, розриви та інші дефекти, що утворились під час боротьби між потерпілим і підозрюваним, а також залишки будь-якої речовини з місця події.

Після проведення освідування необхідно провести допит особи, яку підозрюють у вчиненні злочину. Практика свідчить, що, як правило, особа, яка вчинила злочинне порушення статутних правил взаємовідносин, під час першого допиту заперечує свою участь у вчиненні цього злочину. У зв'язку з цим перш ніж допитувати її як підозрюваного необхідно зібрати достатньо доказів за допомогою таких слідчих дій, як допит потерпілого, допит свідка, освідування для того, щоб під час допиту спростувати неправдиві показання.

У ситуації, коли одразу ж після початку проведення кримінального провадження (внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань) особу, щодо якої є підстава вважати, що вона вчинила злочин, було затримано, її допитують як підозрювану особу. При цьому необхідно з'ясувати:

- що вона може свідчити про подію, у зв'язку з якою її затримали;
- щодо кого і за якими мотивами вона вчинила порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості.

У випадку, коли підозрюваний зізнається у вчиненні злочину, підлягає з'ясуванню:

- знаряддя його вчинення – його опис, належність, місце знаходження в даний час;

- чи знав він раніше потерпілого, які взаємовідносини були між ними: особисті, службові, чи не перебував він під час вчинення злочину при виконанні службових обов'язків, як поведився потерпілий;

- який був механізм завдання ударів: руками – якою рукою, чим конкретно (кулаком, ребром долоні), ногами – якою ногою, яке було взуття на нозі, чим конкретно (носком, п'яткою, ребром ступні), в якому положенні були об'єкти, заподіяння ударів (стояли, сиділи), чи чинив потерпілий опір, яким чином;

- чи є у підозрюваного пошкодження на тілі, одязі, сліди крові. Якщо є, то коли вони з'явилися, чи пов'язано це з подією;

- чи були очевидці події, хто вони, кому підозрюваний розповідав про подію.

Якщо підозрюваний заперечує факт вчинення злочину, у нього необхідно з'ясувати:

- як він став учасником події, у зв'язку з якою його затримали;
- яку участь він брав у цій події, про що говорив, кому що робив. Чи мав які-небудь знаряддя, чи застосовував їх, з якими цілями;
- що може розповісти про учасників події, як їх характеризує, їхні взаємовідносини, поведінка;
- чому, на його думку, його було затримано;
- чи є пошкодження на його тілі та одязі, сліди крові, коли й у зв'язку з чим вони з'явилися;
- хто був свідком події.

Для встановлення осіб, які вчинили нестатутні взаємовідносини і втекли з місця події, слідчий організовує і проводить слідчі (розшукові) дії і негласні слідчі (розшукові) дії (заходи). З цією метою він використовує допомогу військового командування, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, військової громадськості. Встановивши осіб, яких підозрюють у вчиненні злочину, їх пред'являють свідкові, потерпілому для впізнання. Ця слідча дія проводиться в тому разі, коли під час попереднього допиту ця особа заявила, що може впізнати особу, яку вона спостерігала і пам'ятає її відмітні ознаки.

Необхідно сказати, що пред'явлення особи для впізнання під час розслідування злочинних порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями проводиться нечасто. Це зумовлено тим, що зазвичай цей злочин вчинюється у приміщенні і на очах інших військовослужбовців, які добре знають правопорушника. У зв'язку з цим зникає потреба проводити цю слідчу дію.

В окремих випадках під час розслідування злочинних порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями виникає потреба у проведенні обшуку в підозрюваного. Згідно з ч. 5 ст. 236 КПК України 2012 р., за рішенням слідчого чи прокурора може бути проведено обшук осіб. Цю слідчу дію особливо доцільно проводити у випадках, коли під час вчинення злочину в потерпілого було вилучено обмундирування, гроші, цінні речі, продукти харчування. Іноді вона необхідна з метою пошуку і вилучення знарядь вчинення злочину. Слідчий проводить обшук на території військової частини. Пошуки ведуться в особистих речах особи, яку обшукують, на її робочому місці, в іншому місці військової частини або на ділянці її території, яка перебуває у відданні особи, щодо якої проводиться обшук. Такий обшук проводять у присутності представника військового командування. Обшук у приміщенні військової частини не можна перетворювати на загальний обшук особистих речей військовослужбовців, які є там, оскільки такі дії є порушенням прав громадян. Дослідженню підлягають лише вказані в постанові приміщення і ділянки території військової частини.

Особисті речі військовослужбовців можуть бути обшукані лише в тому випадку, коли це прямо зазначено в постанові або слідчий виніс про це додаткову постанову. За відсутності підстав для обшуку особистих речей того чи іншого військовослужбовця слідчий може тільки запропонувати власнику оглянути його речі і повідомити, чи немає в них розшукуваних предметів.

Обшук особистих речей військовослужбовця проводиться в присутності командира або старшини підрозділу в місцях знаходження його особистих речей (у казармі, на робочому місці). Обшук особистих речей військовослужбовця слідчий за необхідності поєднує з оглядом загальнодоступних місць казарми, службового приміщення і території військової частини, куди військовослужбовець, який обшукується, мав доступ.

Підозрюваний може легко замінити обмундирування і використати для зберігання розшукуваних предметів особисті речі товаришів по службі. У зв'язку з цим під час пошуків предметів одягу підозрюваного необхідно як шляхом опитувань під час обшуку, так і під час проведення наступних слідчих (розшукових) дій перевірити, чи належить обмундирування особі, яку обшукують. Крім того, за необхідності слідчий може запропонувати сусідам по казармі особи, яка обшукується, перевірити і доповісти, чи немає в їхніх речах предметів, які їм не належать, були їм передані на зберігання чи підкинута винною особою.

Обшук речей конкретного військовослужбовця, його робочого місця та приміщення чи ділянки території, які перебувають у його віданні, за необхідності слідчий може доповнити негласними слідчими (розшуковими) діями (заходами). Так, дослідження загальнодоступних приміщень і ділянок території військової частини може проводитись пошуковими групами, які спеціально для цього створюють. Кожна така група очолюється офіцером, і пошуки ведуться із застосуванням пошукових приладів та інструментів. Під час розслідування злочинів, пов'язаних з порушеннями статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, особливу увагу треба приділяти огляду одягу потерпілого і підозрюваного. Це пов'язано з тим, що в тих випадках, коли безпосередньо свідків злочину не було, мікросліди, ушкодження одягу містять у собі неабияке доказове значення.

Для того, щоб мати можливість оглянути одяг потерпілого і підозрюваного, необхідно насамперед забезпечити його зберігання. Слід зателефонувати до шпиталю, військової частини і дати розпорядження нікому не видавати обмундирування до моменту прибуття по нього слідчого чи іншої особи за дорученням слідчого (представника військової частини чи Служби правопорядку). Якщо обмундирування вже забрав представник військової частини, його слід терміново вилучити. Навіть у тому випадку, коли одяг до моменту початку кримінального провадження (внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань) чи виїмки вже підшито, відремонтовано, він вилучається і підлягає огляду та експертному дослідженню. Практика показує, що сліди крові, волосся та інші мікрочастки залишаються на одязі навіть після прання.

Під час огляду одягу потерпілого і підозрюваного за допомогою лупи і косоного освітлення проводиться пошук слідів дії чи зберігання знарядь і слідів їх контакту з одягом.

У випадку, коли тілесні ушкодження спричиняються за допомогою гострого знаряддя, проводиться пошук порізів, розривів, слідів металу, крові, сторонніх речовин.

За умови застосування вогнепальної зброї на обмундируванні потерпілого проводиться пошук слідів близького пострілу: кіптява, сліди металу, мастила, вкраплення порошинок. Застосування тупого знаряддя може залишати сліди металізації, сторонніх речовин, розриви одягу.

Під час розслідування кримінальних проваджень, пов'язаних з нестатутними відносинами між військовослужбовцями, постає необхідність призначення і провадження судово - медичної експертизи, яка являє собою об'єктивне підтвердження або спростування показань потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого), свідка. Найчастіше така експертиза призначається щодо потерпілого. Головна мета цієї експертизи – встановлення тяжкості тілесних ушкоджень, часу і механізму їх заподіяння, локалізації, родової приналежності використаного знаряддя. Для цього експерт досліджує потерпілого в амбулаторії, куди той направляється слідчим, або в стаціонарному лікувальному закладі, де потерпілий перебуває на лікуванні. Підставою для провадження судово-медичної експертизи є мотивована постанова слідчого.

Від медичної оцінки тяжкості та характеру тілесних ушкоджень залежить правова кваліфікація дій винної особи. Отже, згідно зі статтею 242 КПК України 2012 р., разом з іншими питаннями проведення судово-медичної експертизи з метою встановлення ступеня тяжкості та характеру тілесних ушкоджень є обов'язковим.

У зв'язку з цим одразу ж після початку кримінального провадження (внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань) слідчий повинен приділити належну увагу питанням підготовки і проведення судово - медичної експертизи.

У всіх випадках експерту разом із постановою повинні бути надані відповідні медичні документи потерпілого із зазначеннями, яку медичну допомогу і у зв'язку з якими тілесними ушкодженнями йому було надано. Експерт повинен особисто дослідити ці документи потерпілого і матеріали кримінального провадження, які стосуються тілесних ушкоджень.

Практика проведення експертиз у військових судово-медичних лабораторіях свідчить, що за обставин заподіяння ушкоджень під час позастатутних відносин між військовослужбовцями переважає тупа травма, потім – травма гострими предметами, вогнепальна травма.

Більшість експертиз призначають за фактом завдання тілесних ушкоджень під час побиття, мають місце випадки побиття кількох військовослужбовців чи одного, але кількома особами. Зустрічаються вбивства під час знущань військовослужбовців, які раніше призвані на строкову військову службу, над військовослужбовцями більш пізнього строку призову.

У таких випадках у слідчих виникає потреба у вирішенні цілої низки спеціальних питань, встановленні характеру, давності травми, ступеня її тяжкості тощо, тобто в призначенні судово-медичної експертизи. Але перш ніж призначити її, необхідно зібрати інформацію, далі спираючись на яку і застосовуючи спеціальні знання та науково-дослідницькі методи, експерт зможе дати відповідь на ці запитання.

Для проведення судово - медичної експертизи велике значення має історія хвороби, яка містить у собі корисну інформацію. Тому слідчий, готуючи матеріали для судово-медичної експертизи, повинен насамперед вилучити історію хвороби потерпілого і вивчити її, звертаючи увагу не тільки на діагноз і опис ушкоджень, але й на анамнез – те, що записано зі слів хворого або осіб, які його супроводжували. Це важливо для встановлення часу заподіяння ушкоджень, місця, де їх було завдано, особи нападника, знаряддя злочину, обставин його вчинення. Іноді з лікарем потерпілий буває більш відвертим, ніж зі слідчим.

Якщо в історії хвороби є певні недоліки, то під час підготовки судово-медичної експертизи доцільно допитати чергового лікаря, хірурга, лікарів-консультантів, лікаря, який лікував хворого, з метою уточнення даних згідно з тими обставинами, які цікавлять слідчого. Висновки судово-медичної експертизи не повинні базуватися лише на медичних документах і матеріалах кримінального провадження. Огляд потерпілого судово-медичним експертом є обов'язковим, незалежно від того, скільки часу минуло після події. Слід добиватися, щоб експерт оглянув хворого одразу ж після призначення експертизи, оскільки після певного часу загоюються і зникають ушкодження, які не підлягали хірургічній обробці і не записані до історії хвороби, але мають доказове значення. Експерту повинні бути надані матеріали кримінального провадження – медичні документи, протоколи допитів лікарів та інших свідків і підозрюваних (обвинувачених), показання яких пов'язані з питаннями, що виносяться на вирішення експерту.

Сучасний стан судової експертизи надає можливість проведення експертизи на високому рівні і дозволяє об'єктивно вирішувати більшість питань, які ставляться перед експертом.

Останніми роками мають місце експертизи випадків смерті, що викликана рефлекторним зупиненням серця. Рефлекторне зупинення серця виникає внаслідок сильної травмуючої дії (удар кулаком, ребром долоні, ногою) на рефлексогенні зони тіла (серце, бокова поверхня шиї, проміжність). Перезбудження нервових утворень (перш за все нерва) призводить до зупинення серця і швидкої смерті.

Деякий час вважалося, що цей вид смерті не має об'єктивних морфологічних проявів. Проведені дослідження показали, що під час методично вірного проведення експертизи в більшості випадків виявляється характерний комплекс змін (крововилив у місці удару, за ходом нервових стовбурів, у серці, зміни в нервових утвореннях), які дозволяють вирішити питання про механізм та причину смерті.

Під час вчинення злочинів, пов'язаних з порушенням статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, іноді в потерпілих розвиваються невротичні і психічні розлади, душевні травми, а також душевні захворювання. У цих випадках слідчий призначає комплексну експертизу з участю судового психіатра, судмедексперта, а за необхідності – й невропатолога, нейрохірурга. Зазвичай потерпілий підлягає ретельному обстеженню в умовах стаціонару. Діагностика душевного захворювання і встановлення його причинного зв'язку

з травмою входить до кола обов'язків судово-психіатричної експертизи, а оцінка ступеня тяжкості наслідків тілесного ушкодження робиться за участі судово-медичного експерта.

Необхідно підкреслити, що результати судово-медичної експертизи щодо нестатутних взаємовідносин військовослужбовців у цілому залежать від того, як слідчий проведе підготовчу роботу до призначення експертизи. Особливу увагу при цьому належить приділяти своєчасності призначення експертизи. Якщо експертизу призначено пізно, то втрачається можливість отримання необхідної інформації під час дослідження таких ушкоджень, як рани, синці, подрипини у зв'язку з тим, що вони загоюються.

Під час проведення судово-медичної експертизи з метою встановлення механізму травми і вирішення інших питань експерту необхідні дані про обставини події, доволі часто така необхідність виникає за умови заподіяння черепно-мозкової травми, пошкодження органів кишечника кількома особами. Конкретну особу, яка заподіяла ті чи інші ушкодження, можна встановити шляхом зіставлення характеру, локалізації та інших особливостей травми з конкретними обставинами події. У зв'язку з цим у протоколах допитів свідків та інших осіб повинні бути відображені докладні дані про те, хто, куди, в якій послідовності і чим завдавав ударів, якої сили вони були, як поведився при цьому і пізніше потерпілий.

У випадках підозри смерті від рефлекторного зупинення серця слідчий повинен зібрати докладну інформацію від свідків, медичних працівників, які допомагали потерпілому, про картину смерті. Клініка вмирання в цих випадках є доволі характерною і може бути використана як об'єктивний доказ рефлекторного механізму смерті.

Крім судово-медичної експертизи, іноді під час розслідування злочинних порушень статутних взаємовідносин між військовослужбовцями експертному дослідженню підлягають знаряддя злочину, одяг потерпілого і підозрюваного (обвинуваченого), різні сліди і речові докази, які було знайдено на місці події.

Найбільш поширеними експертизами вказаних об'єктів є криміналістична експертиза і судово-медична експертиза речових доказів.

Криміналістичне дослідження знарядь злочину допомагає зробити ідентифікацію знарядь за слідами розрізів, а також за слідами металізації, які залишились на одязі потерпілого чи на предметах на місці події. Найчастіше експертиза визначає родову приналежність, іноді конкретне знаряддя.

Судово-медична експертиза речових доказів досліджує виділення людського тіла, які залишились на знарядді злочину, інших предметах, одязі підозрюваного і потерпілого.

Особливе значення має дослідження слідів крові – не тільки визначення її групи, статевої приналежності, але також і механізму утворення виявлених слідів. За розміщенням слідів крові, їх розміром, формою можна з'ясувати, в якому положенні знаходилась та частина тіла, з якої текла кров.

На сьогодні широкого поширення набула експертиза слідів - накладень мікрочасток. Маються на увазі дослідження частин ґрунту, клітин внутрішніх

органів, яких торкається зброя під час завдання тілесних ушкоджень. Практика показує, що ці частини зберігаються на зброю навіть після того, як зброя побувало у воді, ґрунті, використовувалось людиною. Це має місце тому, що мікрочастки фіксуються на зброю за допомогою крові, затримуються в різних дефектах зброю, в прорізах рукоятки ножа тощо, після події присихають і важко змиваються. Дослідження слідів-накладень мікрочастинок здійснюють судові медики і криміналісти.

За необхідності призначається комплексна судово-медична і криміналістична експертиза.

На практиці бувають випадки, коли злочинець упродовж тривалого часу невідомий, але з перших кроків розслідування коло осіб, між яких він перебував, чітко визначено. Така ситуація спостерігається у випадках, коли відомі всі особи, які перебували в момент заподіяння травми поруч із потерпілим, але встановлено, що лише хтось один із них завдав травму, причому кожен із підозрюваних заперечує свою вину. В таких ситуаціях перед слідчим стоїть важке завдання. Воно ще більше ускладнюється, коли в кількох підозрюваних вилучають зброю, за допомогою яких можливе заподіяння травми, що спостерігається в потерпілого.

Велику допомогу у вирішенні таких завдань слідчому надає комплексна судово-медична і криміналістична експертиза. Дані, отримані на підставі комплексних досліджень тілесних ушкоджень і пошкоджень одягу потерпілого, дозволяють експерту з урахуванням відмінностей у параметрах колючо-ріжучих предметів, вилучених у підозрюваних (довжина, ширина), виключити можливість заподіяння поранень одним із них і констатувати таку можливість для інших.

Із цією метою диференціації можливих зброю злочину може бути проведена експертиза накладень, які утворюються на колючо-ріжучому зброю в результаті взаємодії зброю з тілом і одягом людини (клітинні елементи тканини і текстильні волокна). З її допомогою можливо перевірити версію про поранення потерпілого якимось одним із двох чи більше ножів, які мають абсолютно однакові розмір і форму. В деяких випадках неповторна сукупність накладень на ножі дозволяє ідентифікувати його як зброю злочину.

Дуже часто сама медико-криміналістична експертиза являє собою засіб перевірки показань підозрюваного і потерпілого про механізм завдання тілесного ушкодження. З цією метою проводиться така слідча дія, як слідчий експеримент (відтворення обстановки й обставин події).

У деяких працівників слідства укоренилась думка, що слідчий експеримент проводиться з метою закріплення зізнання підозрюваного чи обвинуваченого. Але це не зовсім так. Цілями цієї слідчої дії є:

- 1) уточнення і доповнення показань, які були отримані раніше, їх перевірка, отримання нових доказів;
- 2) встановлення причин протиріч, які мали місце в показаннях допитуваних осіб, і їх усунення під час проведення слідчого експерименту (відтворення обстановки й обставин події);
- 3) перевірка слідчих версій;

4) встановлення обставин, які підлягають доказуванню в конкретному кримінальному провадженні.

Під час проведення слідчого експерименту (відтворення обстановки й обставин події) особа не лише дає показання про подію, але й вказує при цьому місце, де вона відбувалась, демонструє окремі дії, які вчинювались нею чи іншими учасниками події. Ця слідча дія має деякі переваги перед іншими слідчими діями. Той факт, що свідок, потерпілий, обвинувачений, підозрюваний дають показання на місці, де відбулась подія, дає поштовх до поживавлення діяльності щодо згадування тих чи інших своїх дій і дій інших осіб, які здійснювались під час події, оживляють моторну пам'ять, що сприяє отриманню чіткості і повноти показань.

Під час розслідування нестатутних взаємовідносин найчастіше слідчий експеримент проводиться з метою:

1) перевірки можливості сприймати ту чи іншу подію, тобто бачити, чути чи в інший спосіб сприймати окремий факт;

2) перевірки можливості вчинення особою визначених дій, зокрема, перевірки у особи окремих професійних чи інших навичок;

3) перевірки механізму виникнення слідів, виявлених під час проведення досудового слідства.

4) перевірки можливості існування окремих обставин розслідуваної події.

Результати слідчого експерименту (відтворення обстановки й обставин події) мають суттєве значення. На практиці доволі часто слідчі проводять цю слідчу дію за участі судово - медичного експерта. Це дозволяє отримати дані, які іноді неможливо отримати іншим шляхом. Під час слідчої дії уточнюються і конкретизуються обставини заподіяння тілесних ушкоджень, розміщення учасників події, можливості спричинення травм за визначених умов тощо.

Подальше розслідування кримінального провадження.

Після проведення першочергових слідчих (розшукових) дій та, за необхідності, негласних слідчих (розшукових) дій слідчий продовжує досудове розслідування кримінального провадження: допитує свідків, за наявності протиріч у показаннях підозрюваного (обвинуваченого) і потерпілого, свідків проводить між ними очні ставки (одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб для з'ясування причин розходжень у їхніх показаннях). Якщо виявлено нові предмети і сліди, які мають значення для кримінального провадження, слідчий проводить їх огляд, вилучення, призначає відповідну експертизу речових доказів, тобто відбувається дослідження, перевірка і відбір інформації за допомогою ретельно спланованих слідчих дій. Під час їх провадження необхідно виявити максимальну кількість обставин, які підлягають документуванню в конкретному кримінальному провадженні.

Не заперечуючи важливості цього етапу розслідування, хотілося б наголосити, що успіх розслідування кримінальних проваджень, які мають безпосереднє відношення до злочинних порушень статутних відносин між військовослужбовцями, передусім залежить від оперативності дій, від швидких скоординованих заходів слідчого і представників військового командування,

Військової служби правопорядку у Збройних силах України з отримання доказової інформації на початковому етапі досудового слідства. Під час подальшого розслідування слідчий вирішує завдання узагальнення і використання доказової інформації.

Узагальненням дослідженої інформації повинно бути встановлено, що факти й обставини, які було отримано як збір доказів за допомогою слідчих дій, створюють логічну низку, не суперечать одне одному і є достатніми для висновку про винність конкретної особи у вчиненні кримінально-караних позастатутних дій.

Слідчий повинен під час розслідування кримінального провадження виявити конкретні причини й умови, які сприяли вчиненню злочину, і вжити відповідних заходів для їх усунення. З метою виконання цього важливого завдання слідчий повинен використовувати можливості будь-якої слідчої дії.

Розслідуючи злочин, спрямований на порушення статутних взаємовідносин між військовослужбовцями, слідчий повинен встановити причину його вчинення, тобто ті конкретні обставини, які породили у винної особи мотиви вчинення злочину і сформувавши умисел.

Людина стає злочинцем внаслідок дії відповідного середовища, яке її оточує й обумовлює те чи інше формування особи. Отже, завдання слідчого – з'ясувати ті конкретні обставини формування особи, які породили антисоціальної погляди і рішучість вчинити злочин.

Джерела даних про причини та умови антисоціальної поведінки особи різноманітні.

Одним із важливих джерел таких даних є допит учасників події (підозрюваного, потерпілого), а також інших осіб, близьких родичів підозрюваного (потерпілого), товаришів по службі. Під час їх допиту можна отримати інформацію про його життя до призову на військову службу, умови виховання, навчання, ставлення до навчання, поведінку на роботі, в навчальному закладі, звички, взаємовідносини з оточуючими.

Під час допиту підозрюваного (обвинуваченого) повинні бути з'ясовані обставини, які сприяли виконанню злочинного умислу.

Під час допиту потерпілого і свідків треба встановити конкретні умови, які характеризують обстановку на місці злочину і сприяли його вчиненню. Важливу інформацію про умови, які сприяли вчиненню злочинів, спрямованих на порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, можна отримати під час огляду місця події. Виконуючи огляд місця події (як правило, це спальне приміщення або господарські будівлі), слід більше уваги приділяти питанням їх благоустрою, порядку утримання, освітлення, охорони, досить часто огляд цих місць дає підстави зробити висновок про незадовільне виконання своїх службових обов'язків особами добового наряду, відповідними командирами і начальниками, які відповідають за обладнання цих приміщень – у канцеляріях, кімнатах побутового обслуговування, які з порушенням вимог Статуту внутрішньої служби Збройних сил України не зачиняються і не здаються під охорону особам добового наряду; військовос-

лужбовці строкової служби організують вживання алкогольних напоїв і, як наслідок цього, виникають конфлікти, під час яких вчинюються злочини.

Ефективна робота з виявлення умов і причин, які сприяють вчиненню злочинів, можлива лише за умови тісної взаємодії слідчого з Військовою службою правопорядку, командуванням військових частин, військовою і флотською громадськістю.

Закон зобов'язує слідчого не тільки виявляти конкретні причини й умови, які сприяють вчиненню порушень статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями, але й вживати заходів щодо їх швидкого усунення.

Головною формою реагування на встановлені під час слідства причини й умови є подання слідчого до відповідних організацій, підприємств, військових частин. Такі подання слід вносити, не чекаючи закінчення досудового слідства, а тоді, коли причини й умови будуть встановлені.

У поданні необхідно скорочено вказувати обставини злочину з подробицями – конкретні причини й умови, які сприяли його вчиненню. Необхідно, щоб у поданні не лише констатувалися факти, але й було подано їх аналіз з конкретними рекомендаціями щодо усунення причин і умов, які в майбутньому здатні викликати аналогічні злочини. Контроль за виконанням подання лежить на слідчому.

Разом із внесенням подання слідчий може вжити інших заходів, які спрямовані на усунення обставин, що сприяли вчиненню злочинів. До них належать:

- виступи з доповіддю або інформацією на зборах військовослужбовців військової частини, підрозділу про причини й умови, які сприяли вчиненню злочину;

- проведення індивідуальних бесід з особами, які потенційно спроможні на антисоціальні вчинки;

- виступи перед військовослужбовцями через пресу, по радіо з інформацією про результати досудового і судового слідства в кримінальному провадженні, про причини вчинення злочину й умови, які цьому сприяли. Інформування військовослужбовців про діяльність з боротьби з порушеннями статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності між ними відносин підлеглості є одним із дієвих способів запобігання цим злочинам.

Висновки. Знання слідчими та іншими співробітниками правоохоронних і судових органів положень методики розслідування військових злочинів, пов'язаних з порушеннями статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, кримінальна відповідальність за які передбачена ст. 406 КК України, допомагатиме проведенню фахового і всебічного досудового розслідування. Це в свою чергу сприятиме реалізації завдань кримінального провадження, передбачених ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України – захисту особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охороні прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпеченню швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кож-

ний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура.

Запропонована стаття сприятиме ефективному застосуванню кримінального закону на всіх стадіях кримінального судочинства, зокрема з моменту повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення і до моменту виконання судового рішення. Але в першу чергу ставиться завдання за допомогою удосконалення практики застосування кримінальної відповідальності за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями та військовозобов'язаними (резервістами) за відсутності відносин підлеглості захистити ті суспільні відносини, які передбачені між ними в процесі несення або проходження військової служби. Бо як передбачає стаття 2 Європейської хартії прав солдатів строкової служби (в редакції від 16.09.1996 р.) «жоден солдат не повинен зазнавати тортур чи жорстокості, чи принизливого ставлення до себе».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Абрамин В.Н., Антонов В.П., Романов В.В.* Криміналістика: Учебник / В.Н. Абрамин, В.П. Антонов, В.В. Романов. – М. : Военный Краснознамённый институт, 1983. – 455 с.
2. *Албул С.В.* Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) // Кримінальне право України: Навч.-метод. посібн. / С.В. Албул, Д.О. Балобанова, А.А. Березовський [та ін.]; за ред. д.ю.н., проф. В.О. Тулякова. – О. : Фенікс, 2011. – 374 с.
3. *Андрусів Г.В.* Військові злочини // Кримінальне право України: Особлива частина: підручник для студентів юрид. вузів і фак. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, С.Я. Лихова [та ін.]; за ред. П.С. Матишевського [та ін.]. – К. : Юрінком Інтер, 1999. – С. 845–884.
4. *Ахметшин Х.М.* Квалификация воинских преступлений: Учебное пособие / Под ред. А.С. Кобликова. – М. : Военный институт, 1977. – 80 с.
5. *Воинские преступления: Учебник / Х.М. Ахметшин, Н.В. Васильев, В.Н. Кудрявцев, В.И. Шанин; под редакцией Н.Ф. Чистякова.* – М. : Военно-политическая академия имени В.И. Ленина, 1970. – С. 34 – 76.
6. *Воинские преступления: Учебник / Х.М. Ахметшин, Н.В. Васильев, А.А. ерцензон [и др.]; отв. ред. Г.Н. Пуговкин.* – М. : Военно-юридическая академия, 1956. – 287 с.
7. *Волостнов П.А.* Преступления против военной службы // Уголовное право. Особенная часть: Учебник для вузов. Ответственные редакторы: доктор юридических наук, профессор И.Я. Козаченко, доктор юридических наук, профессор З.А. Незнамова, кандидат юридических наук, доцент Г.П. Новоселов. – М. : ИНФРА М – НОРМА, 1997. – 768 с.
8. *Дячук С.І.* Виконання наказу чи розпорядження у кримінальному праві (основні поняття, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства). – К. : Атіка, 2001. – 176 с.

9. Дячук С. І. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. / За заг. ред. В.Г. Гончаренка, П.П. Андрушка: У 3-х кн. – Кн. 3: Особлива частина. – Коментарі до статей 255–447 Кримінального кодексу України. – К. : ФОРУМ, 2005, 584 с.

10. Закон об уголовной ответственности за воинские преступления (комментарий): – М. : Юрид. лит., 1969. – 192 с.

11. Закон об уголовной ответственности за воинские преступления: Комментарий / Под ред. А.Г.Горного. – М. : Юрид. лит., 1986. – 160 с.

12. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини): Навч. посіб. / Г.М. Анісімов, Ю.П. Дзюба, В.І.Касинюк [та ін.]; за ред. М.І. Панова. – Х. : Право, 2011. – 184 с.

13. Карпенко М.І. Як позбутися «дівіщини». Про кримінальну відповідальність за нестатутні взаємовідносини. // Народна армія. – 1999. – №№ 143-155, 157-164. – 4 серпня – 4 вересня.

14. Карпенко М.І. Кримінальна відповідальність за порушення статутних правил взаємовідносин між військовослужбовцями за відсутності відносин підлеглості (кримінально – правове та кримінологічне дослідження) / За заг. ред. Матвійчука В.К.: Монографія. – К. : КНТ, 2006. – 232 с.

15. Карпенко М.І. Військові злочини: характеристика, методика розслідування та запобігання / За заг. ред. д.ю.н., проф. В.К. Матвійчука. – К. : ВД Дакор, 2013. – 472 с.

16. Клименко В.А., Чангулі Г.И. Військові злочини // Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар. – К. : Правові джерела, 1998. – С. 1012–1082.

17. Клименко В.А. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) // Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України: За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду на 1 грудня 2001 р. / За ред. С.С.Яценка. – К.: А.С.К., 2002. – С. 845–899.

18. Комментарий Закона об уголовной ответственности за воинские преступления: / Под ред. А.Г. Горного. – М. : Юрид. лит., 1981. – 152 с.

19. Криволапов Г.Г. Преступления против военной службы // Уголовное право. Особенная часть: учебник / Под ред. Н.И. Ветрова и Ю.И. Ляпунова / Г.Г.Криволапов. – М. : Новый Юрист, 1998. – С. 709-733.

20. Кримінальний процесуальний кодекс України. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» станом на 25 травня 2012 року: (Відповідає офіц. текстові) – К.: Алерта, 2012. – 304 с.

21. Навроцький В.О. Кримінальне право України. Особлива частина: курс лекцій / В.О. Навроцький. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 771 с.

22. Нарожная Е.В. Преступления против установленного порядка несения воинской службы // Уголовное право Украины. Особенная часть : Учебник / Отв. ред. Е.Л. Стрельцов. – Х. : Одиссей, 2009. – 544 с.

23. Осмотр места происшествия: (справочник следователя). – М. : Юрид. лит. 1979. – 223 с.

24. Осмотр места происшествия при расследовании отдельных видов преступлений: Учеб. пособие / Под ред. проф. Н.И. Клименко. – К. : НВТ «Правник», 2001. – 172 с.

25. Памятка для молодых военных следователей о первичных и неотложных следственных действиях / Военная прокуратура ККВО. – К., 1971. – 26 с.
26. *Панов М.І., Харитонов С.О.* Розділ XIX. Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) // Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін.; За заг. ред. В.В. Сташиса, В.Я. Тація. – К. : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. – С. 1082–1151.
27. *Панов М.І., Касишук В.І., Харитонов С.О.* Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (Військові злочини). – Х. : Харків юридичний, 2006. – 172 с.
28. Правовая основа планирования предварительного следствия как одна из гарантий обеспечения его законности. Памятка военному прокурору и следователю / Главная военная прокуратура. – М., 1988. – 20 с.
29. Преступления против военной службы: Учебник для вузов / Под ред. Н.А. Петухова. – М. : НОРМА-ИНФРА М, 2002. – 208с.
30. Расследование воинских преступлений / Под ред. А.Н. Полева – М.: 1973. – 187 с.
31. *Роцин О.І.* Книга криміналіста: практ. посіб. / О.І. Роцин, П.Д. Біленчук, Г.О. Омельченко. – К.: Україна, 1995. – 413 с.
32. Руководство для следователей / Под ред. Н.А. Селиванова, В.А. Снеткова – М.: ИНФРА-М, 1997. – IV, 732 с.
33. *Селиванов Н.А., Терехилов В.И.* Первоначальные следственные действия (изд. 2-е, испр. и допол.). – М. : Юрид. лит., 1969. – 296 с.
34. Судебно-медицинская экспертиза: Справочник для юристов. – М. : Юрид. лит, 1985. – 320 с.
35. Судебные экспертизы / Отв. ред. Н.А. Селиванов. – М. : Военное изд-во МО СССР, 1980. – 192 с.
36. *Сызранцев В.Г.* Воинские преступления: Комментарий к главе 33 УК РФ / В.Г. Сызранцев. – СПб. : Изд-во «Юридический центр Пресс», 2002. – 304 с.
37. *Хавронюк М.І.* Військові злочини: Навч. посіб. / М.І. Хавронюк. – Київ : Українська академія внутрішніх справ, 1995. – 156 с.
38. *Хавронюк М.І.* Військові злочини: Комент. законодавства / М. І. Хавронюк // М.І. Хавронюк, С.І. Дячук, М.І. Мельник; відп. ред.: М.Д. Дрига, В.І. Кравченко. – К. : Вид-во А.С.К., 2003. – 272 с.
39. *Чуваков О.А., Крупко Д.И.* Преступления против встановленого порядка несения военной службы // Уголовный кодекс Украины. Комментарий: Под ред. Ю.А. Кармазина и Е.Л. Стрельцова. – Харьков, ООО «Одиссей», 2001. – 836–932 с.
40. *Чхиквадзе В.М.* Советское военно-уголовное право / В.М. Чхиквадзе. – М. : Юридическое издательство Министерства юстиции СССР, 1948. – 452 с.
41. *Щегель Н.І.* Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини) // Кримінальне право. Особлива частина : Мультимедійний навч. посіб. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.naiu.kiev.ua/books/mnp_krum_pravo_osob/Files/Lecr/T20/T20_P6.html.

Карпенко М.І. Порухення статутних правил взаємовідносин між військово-вослужбовцями за відсутності відносин підлеглості: методика розслідування цих злочинів

У статті розглядаються питання, що є обставинами, які підлягають доказуванню в кримінальному провадженні в разі вчинення злочинів, передбачених ст. 406 КК України.

Ключові слова: порушення статутних правил взаємовідносин між військово-вослужбовцями за відсутності відносин підлеглості, військові злочини, методика розслідування.

Карпенко Н.И. Нарушение уставных правил взаимоотношений между военнослужащими при отсутствии отношений подчиненности: методика расследования этих преступлений

В статье рассматриваются вопросы, которые являются обстоятельствами, что подлежат доказыванию в уголовном производстве в случае совершения преступлений, предусмотренных ст. 406 УК Украины.

Ключевые слова: нарушение уставных правил взаимоотношений между военнослужащими при отсутствии отношений подчиненности, воинские преступления, методика расследования.

Karpenko N. Violation of the personal relations in the absence of subordination relations: a methodology for the investigation of these crimes

The paper explores the issues that are circumstances that are subject to proof in criminal proceedings for crimes under Art. 406 of the Criminal Code of Ukraine.

Keywords: breach of the regulations on personal relations in the absence of subordination relations, military crimes, methods of investigation.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2013.